

«Vår kamp er kronet med seier.
Norge er atter fritt.»

*Bilag til Aftenposten,
28/4-95*

Ingen som husker mai 1945, kommer til å glemme innledningsordene i proklamasjonen fra Hjemmefrontens ledelse, ført i pennen av toppfiguren, høyesterettsjustitiarius Paal Berg. Avslutningen var den samme som C. J. Hambros Garborg-sitat på det dramatiske stortingsmotet i Elverum fem år og en måned tidligere: «Gud signe vårt dyre fedreland!»

108438

Seierherrene og taperne

SAMARBEID: 8. mai sperret norske hjemmestyrker og bævepnede tyske soldater Karl Johan ved Grandhjørnet for å slippe frem den allierte militærkommissjonen til et møte på Bristol i forbindelse med den tyske kapitulasjonen.

AV PER EGIL HEGGE

Mer enn 300 000 tyske soldater sto i Norge da naziregimet kapitulerte på Kontinentet, og 7. mai hadde tyskerne formelt sett ikke overgitt seg her i landet. De første vårmånedenes frykt for at de ville fortsette å slåss i Festung Norwegen, var et spøkelse som nå var praktisk talt avlivet. De tyske generalene visste at de ikke hadde drivstoff for mer enn to ukers krig-

føring. Litt etter klokken 21, 18 timer etter kapitulasjonsseremonien i Reims i Frankrike, mottok den tyske øverstkommanderende i Norge, general Franz Böhme, ordre fra det nazityske hovedkvarter i Flensburg om å rette seg etter kapitulasjonen. Klokken 22 erklærte han over norsk radio at hans tropper ville adlyde ordren.

Men fremdeles, om kvelden 7. mai, hadde Böhme bade frekthet og innflytelse nok til at han

sensurerte Hjemmefrontens ledelse da den ville ha seierproklamasjonen inn i Oslopressen, hovedstadsavisenes første fellesutgave. Han insisterte på at setningen «Fienden skal nå avvepnes (sic) av norske og allierte styrker» skulle lukes ut. Det ble endret til: «Fienden har nå kapitulert og snart vil vi helt ut være herrer i landet.» Dette sto på trykk i avisen, men de 200 000 løpesedlene som ble spredt, kunne han ikke gjøre noe med. Det var

under hans og hans menns verdighet å bli avvæpnet av norske sivilister; dem regnet han seg jo ikke i krig med. Denne operasjon skulle de allierte stå for, uansett om 12 000 norske polititropper nå var klar til å rykke inn fra Sverige.

De allierte, i form av en militærkommissjon, innfant seg i Oslo allerede om ettermiddagen 8. mai. Før midnatt var kapitulasjonsbetingelsene overrakt det tyske hovedkvarteret på Lillehammer. Klokken

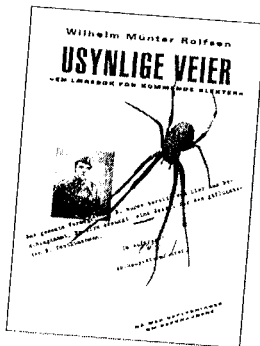
Alt i:
FLAGG
FANER
BANNERE
SEIL
BRODERING
MERKER
PROFILKLÆR

22 26 70 90

Jernbaneveien 1
0667 Oslo

«EN AV DE SAGABØKER SOM VIL LEVE...»

Høyesterettsjustitiarius Paal Berg,
Verdens Gang - 1946

Wilhelm Munter Rolfson:
Om nordmenns flukt ut
av Norge

Nå med opplysninger
om dekknavn

KOLIBRI FORLAG Kr. 229,-

00.00 den 9. mai var den tyske kapitulasjon total, også i Norge.

Sønderbombet hjemland

De tyske soldatene viste mønstergyltig disiplin mens de ventet på transport tilbake til et beseiret, sønderbombet og okkupert hjemland. I tillegg var det i mai 1945 83 000 utenlandske krigsfanger i leirer i Norge. De fleste av dem var russere, av dem var 17 000 døde i løpet av krigen. Den nest største gruppen var partisaner fra Jugoslavia, nesten alle var serbere. Jalta-avtalen fra februar 1945 forutsatte at de sovjetiske fangene skulle sendes hjem. Fra Norge ble denne transporten organisert av de allierte, for det meste med skip til Murmansk. Nesten uten unntak ble disse soldatene sendt rett i Stalins fangeleirer. De var å definere som forrædere, siden de hadde overgitt seg.

I Norge ventet nå en smertefull prosess: Hjulene skulle i gang igjen, man skulle enes om hva som skulle gjøres med Nygaardsvold-regjeringen når den kom hjem fra London, og hvilken status Stortinget, valgt i 1936, skulle ha. Det var ikke glemt at presidentskapet i 1940 hadde oppfordret kongen til å abdisere.

Samholdet i krigsårene gjorde at det ble lettere å samarbeide på tvers av de partimotsetninger som hadde vært svært markerte og til dels bitre i 1930-årene. 31. mai 1945 begynte forhandlingene om Fellesprogrammet mellom de fire største partiene. Grunntanken var at man skulle fortsette samarbeidet under gjenoppbyggingsperioden. I all hovedsak var retningslinjene trukket opp av en komité som Hjemmefrontens ledelse, med høyesterettsjustitiarius Paal Berg i spissen, hadde oppnevnt. Men forsøket på å gjøre Berg til statsminister strandet. Oslo bys ordfører, Einar Gerhardsen, dannet en samlingsregjering, og etter Arbeiderpartiets valgseier utpå høsten ble han sjef for en ren arbeiderpartiregjering. Men Fellesprogrammet fikk betydning gjennom hele første del av etterkrigstiden, både for det politiske klima og den praktiske politik.

Oppgjør uten gatens justis

Videre foresto et omfattende rettsoppgjør med dem som hadde stått på tyskernes side. 28 000 ble anholdt i løpet av de første dagene etter frigjøringen, i noen tilfeller for å forebygge overgrep mot dem. Fra

Hjemmefronten var parolen klar: Man skulle ikke ha gatejustis. Så vidt man vet, ble ingen likvidert etter frigjøringen. Derimot foregikk, hos oss som i andre befrierte land i denne tiden, harklipping av «tyskertøser» i former som mildt sagt ikke var juridisk betryggende.

Tanken var at rettsoppgjøret skulle avvikes i løpet av et års tid. Men sakene var ofte kompliserte, og oppgjøret pågikk langt inn i 1950-årene. En generell kritikk av det norske rettsoppgjøret går ut på at dommene ble mildere jo lengre tid som gikk før saken kom opp, og at det derfor ikke ble likhet for loven. Det har også vært diskutert om det var riktig å ta ut siktelse mot alle som var medlemmer av Nasjonal Samling etter 9. april 1940, noe som i en av de provisoriske anordninger fra Nygaardsvold-regjeringen i London, landssviksanordningen av 15. desember 1944, ble erklært som straffbart. Dette gjaldt ca. 55 000 personer som hadde vært medlemmer av Quislings parti i kortere eller lengre tid under okkupasjonen.

Vonde kunne etterkrigsårene også bli for barn av NS-medlemmer. Mange av dem sluttet seg sammen i uoffisielle nettverk. Utad snakket de sjelden om sin skjebne, de fleste gjorde det fremdeles ikke.

Brutale norske fangevoktere

En mørk og nesten fortiet del av vår krigshistorie er beretningen om de nordmenn som ble voktere i tyskernes krigsfangeleirer her i landet. Professor, den gang stipendiat, Nils Christie laget en undersøkelse i 1952. Den ble utgitt som Pax-bok i 1972, «Fangevoktere i konsentrasjonsleire». Han undersøkte bakgrunn, synspunkter og adferd hos voktere i serberleire i Nord-Norge. Noen av dem hadde vist ekstrem brutalitet. Ifølge en rapport som nådde hirsdsjef Møystad fra hirsdsoldater som var blitt beordret til tjeneste i disse leirene, var hensikten at fangene skulle dø, ved utsulting, overarbeidelse eller skyting. I et utkast til et brev til Quisling ville han protestere mot at «Førens unge, idealistiske soldater skulle ha denslags tjeneste».

Kampen – som ikke var vår alene – ble kronet med seier, og for 50 år siden eksploderte landet i varus og seiersglede. Mange hadde betalt en høy, noen en grufull, pris. Det ble vondt og vanskelig å vedgå at ikke alle var på de seirendes side, og at det må bli liten plass av stor vanære for de tapere man helst ikke vil se.

KRIGENS TALL

10 262 norske liv gikk tapt

- Ifølge Statistisk Sentralbyrå mistet 10 262 nordmenn livet under den 2. verdenskrig, 9379 menn og 883 kvinner.
- Omkring 3800 søfjolk omkom i handelsflåten.
- Av norske militære styrker falt 2000: 853 falt under kampene i Norge i april-mai 1940, 24 falt under frigjøringen av Norge i 1945. De siste var norske polititropper utdannet i Sverige.
- I alt falt 877 i militære styrker i hjemlandet, de øvrige 1123 var dødsfall blant norske militære styrker under alliert overkommando på utefronten.
- Britene hadde 4400 falne og skadede soldater under felttoget.
- Polakkene og franskmennene hadde mer enn 500 sårede og falne.
- Av sivilbefolkningen omkom 1779, 1247 menn og 532 kvinner.
- Dødsfallene var store for dem som havnet på den andre siden: Mer enn 5000 nordmenn meldte seg til aktiv tysk fronttjeneste. Over 700 frontkjempere døde på Østfronten.

Nazi-oppgjøret: 30 dødsdømt

Det ble behandlet drøyt 92 000 saker mot nordmenn eller bedrifter, og nesten 350 saker mot tyskere.

Det høye antall skyldtes at medlemskap i NS etter 9. april 1940 ble ansett som straffbart. NS-medlemmer kunne få bot, fengsel og tap av statsborgerlige rettigheter.

- Vel 37 000 nordmenn og 260 tyskere fikk sin sak henlagt.
- Rundt 20 000 nordmenn og 66 tyskere ble dømt til fengselsstraff.
- 18 tyskere fikk livstid.
- 30 nordmenn ble dømt til døden, 25 dødsdommer ble fullbyrdet.
- 15 tyskere ble dødsdømt, 12 dødsdommer ble fullbyrdet.

De siste tre ble skutt høsten 1948.

Dommene var harde den første tiden, straffene ble redusert etter hvert.

Rettsoppgjøret skulle ta ett års tid, men det pågikk helt inn i 50-årene.

Benådning, amnesti og ettergivelse av bøter tvang seg frem på grunn av saksmengden.

DØDSDØMT:
Henry Rinnan
var en beryktet angiver
og torturist.